

OM SAMTIDSSAGAENS KILDEVÆRDI belyst ved Hákonar saga Hákonarsonar

Ólafía Einarasdóttir

Indledning. Inden for nordisk middelalderforskning har man i de seneste generationer haft den grundlæggende opfattelse, når det gjaldt beretning om en tildragelse, at samtiden almindeligvis måtte formodes at videregive virkeligheden mere sandfærdigt end eftertiden ville kunne gøre det. Følgerne heraf for vurderingen af de norrøne kilder har været, at samtids sagaen er blevet hævet til skyerne, medens 'fortidssagaen', der gerne havde været vejen om ad det mundtlige fortællestadium, nu i vid udstrækning er blevet affærdiget som ikke værende historisk brugbar. Langt den største del af den norrøne skriftlighed tilhører imidlertid den sidstnævnte gruppe og er meget atypisk, set på europæisk baggrund. De i dag bevarede kilder fra europæisk middelalder er altovervejende af officiel karakter og er blevet til hos de verdslige og kirkelige magthavere og for det meste opbevaret i disses arkiver. Dette var normen for middelalderlige skriftlige kilders beskaffenhed og overlevelsesmuligheder – en naturlig følge af, at konge og kirke var de faktorer i samfundet der sad på skriften og fremstillede bogligt materiale. Når det islandske bondesamfund ønskede at befatte sig med boglig fremstilling, var både ophavssituation og miljø atypisk, og det var også det publikum man skrev for. I Island havde man et specielt antikveret samfund med en væsentlig anden interessehorizont end de lærde europæiske miljøer havde. Resultatet af islændingenes flid med pen og kalveskind blev også meget forskelligt fra den litterære aktivitet ude i Europa. Og det er hele denne anderledeshed som gør, at de norrøne kilder har voldt de skandinaviske historikere så store problemer i vort århundrede.

I løbet af det 19. og især det 20. årh. er religionen gradvis blevet erstattet af en videnskabeligt orienteret eksistentialisme, præget af en søgen efter en entydig sandhedserkendelse. Det som man troede på skulle nu også helst kunne bevises som værende sandt. Inden for historieforskningen kom man derfor til at sondre skarpt mellem samtidigt nedtegnet materiale og så diverse andre kildetyper, der kategoriseredes som værende sekundære i forhold hertil. Det var den tyske skole i forrige århundrede ledet af L. Ranke som etablerede begrebet et arkivmateriales primære kildeværdi, og dette fik stor indflydelse på skandinavisk historieforskning. I grunden er dog de fleste typer arkivmateriale nedtegnet med et eller andet praktisk formål for øje og forvandles egentlig først til historie efter at være underkastet en behandling af en historicus. De gængse norrøne historiske kilder er narrative og ofte litterært udformede og kan være relateret både til den offentlige og den private sfære, medens det middelalderlige arkivmateriale udpræget hører til det offentlige område. – I vore dages samfund, der så stærkt ønsker at betone historien som en eksakt videnskab, bliver denne særlig følsom over for hvornår og under hvilke omstændigheder projektørlyset kastes ind over det historiske landskab. Ophavssituationen for en given historisk kilde må naturligvis blive nøglen til forståelse og fortolkning af den i eftertiden. I lys af de ovenfor kort skitserede forhold træder et af de norrøne kilders handicaps som historiske kilder åbenlyst frem, hvorfor disse kilder overvejende har fundet et hjemsted i den litterære fold.

Når vi imidlertid nærmer os højmiddelalderen, begynder der også i Norden at fremkomme mere normative kildetyper: et varieret brevmateriale, annaler, nedtegnelser af forskellig art samt nogenlunde samtidigt skrevne bispe- og kongebio-ogografier. En tidlig sådan er kongesagaen om Hákon Hákonsson (1204-1264), der haves bevaret i sin helhed og som et selvstændigt værk. Vi er usædvanlig godt forsynede med oplysninger angående Hákonarsagas tilblivelse: Vi kender dens forfatter Sturla Þórðarson og hele hans livsforløb. Vi kender også initiativtageren for sagaens tilkomst, Magnus lagabøter samt hans løbebane. Den tidsalder og det miljø hvori denne saga er blevet til fremstår nok så levende for os i eftertiden. Hvorfor inspirerer denne samtidigt skrevne kongesaga forskningen så lidt som tilfældet faktisk er? Og hvorledes kan det være, at såvel historikere som litterater vier Hákonarsaga en så karrig opmærksomhed i sammenligning med Heimskringla og de mange andre kongesagaer hvis tema udspillede sig længe inden de blev gjort til genstand for skriftlighed?

Nedenfor vil jeg strejfe enkelte aspekter af historien betragtet som et vidnesbyrd om menneskets traditionsforståelse. Historien som fortidsopfattelsen hos den enkelte menneskegruppe – det være sig en slægt, en egns beboere, en etnisk gruppe eller et centralt styret samfund – udgør gruppens eksistentielle rødder og forsyner dens medlemmer med noget af det vigtigste i tilværelsen: fortællingen om deres baggrund og oprindelse. Denne opfattelse af fortiden er ikke en objektiv og afbalanceret udredning af gruppens fortidige virkelighed, men er påvirket af mangfoldige hensyn; og det er bemærkelsesværdigt i hvor høj grad samme fortid kan vedblive med at ændre karakter og indhold i henhold til de skiftende slægtleds syn og behov, fordi det viser sig at vi alle er fanget af vor egen samtid. Det er derfor en illusion at tro, at vi ved selv de skarpsindigste metoder skulle kunne entydigt genskabe en given fortid. Vi må som regel sande, at hvert møde med fortiden kompliceres af historiens forskelligartede mekanismer. Det som skaber historien er eftertidens vurdering, eller mere populært udtrykt 'historiens dom'. I de samtidigt skrevne værker udebliver netop dette vigtige samspil mellem samtidige informationer og eftertidens opfattelse heraf.

Ved læsningen af Hákonarsaga mærkes til fulde hvorledes den tidsmæssige nærhed påvirker hele fortællingen, især i perioden efter Skuli jarls fald. I mit foredrag vil jeg eksemplificere dette nærmere og i forbindelse hermed påpege, at samtids-sagaen som historiske kilde også har sine svagheder; de er blot andre end de begrænsninger som vi plejer at tillægge de 'fortidige sagaer'. At samspillet mellem eftertid og samtid er noget nok så universelt vil jeg også belyse med to historikere fra vidt forskellig tid og sted: Theodoricus, munk i Trondheim sidst i 12. årh., og Beda venerabilis, klosterlærer i Northumberland omkring 700; og fra disse to vil jeg trække nogle tråde frem til vor egen tid. Forholdene omkring samtidighed inden for historieforskningen viser sig at være meget de samme i dag som i middelalderen. Skriftens magt kan være faretruende hvis ikke den holdes i ave med faste regler for censur. Interessant og måske noget overraskende er det i praksis at møde den samme grad af tidsmæssig censur hos Beda, Theodoricus og i Hákonarsaga som i nutidens arkivlove. Den kollektive memoria har langt friere spillerum og bliver ikke underlagt den samme grad af censur som når den engang forvandles til skriftlighed på en given eftertids betingelser.

Hákonarsaga. Indholdsmæssigt falder denne saga i tre afsnit. Det første omhandler tiden fra Hákons fødsel i 1204 og frem til 1220 og skal understrege hvorledes den unge uegtefødte kongesøn kan fremlægge beviser for sin retmæssige adkomst til tronen alene via arveretten: Norge er Hákons fædrene arv. Anden del af Hákonarsaga fører frem til året 1240 og skildrer nøje samregentskabet mellem kong Hákon og Skuli Bárðsson, dels som rigsjarl og dels som territorial jarl.¹ Fællesskabet mellem svigerfader og svigersøn slutter da Skuli tiltvinger sig en kongstekja på Eyrarting; men samkongedømmet nægtes ham af kong Hákon, der her følger en paragraf i ærkebiskop Øysteins tronfølgeregler af 1164, hvorefter kun én ad gangen kan være lovlig konge over Norge. I sagaens tredie og afsluttende del skildres perioden fra Skulis fald i 1240, da Hákon ubestridt har enekongedømmet over Norge indtil sin død i 1263. Det bliver denne sidste del af Hákonarsaga som jeg i det følgende vil samle mine bemærkninger om, idet jeg andetsteds vil behandle sagaens midterste del, set som Skulis eftermæle.

I Sturlu-Páttir – en kortfattet beretning om Sturla Þórðarsons senere år – oplyses, at kong Magnus lagabøter pålagde Sturla at skrive en saga om hans netop afdøde fader: “Magnús skipaði Sturlu þann vanda at setja saman söguna eftir sjálfs hans ráði og inna vitrustu manna forsögn”.² Dette var altså Hákonarsagas ophavssituation; og vi har her at gøre ikke blot med en officiel kongebiografi, men også med et censureret værk, hvor den siddende konge har stillet opgaven, og hvor han sidder over forfatteren og bestemmer hvad der skal komme med i beretningen. Sidst i sagaen fremgår det i forbindelse med omtalen af den tyske kejser, at man da befinder sig midt i året 1265.³ Hákonarsaga er altså blevet til i den ret korte tid mellem 1264 og 1265. Når det gælder værkets sidste trediedel har vi at gøre med et tidsrum hvori langt de fleste implicerede personer endnu er i live, tillige med talrige øjenvidner til de skildrede hændelser.

Medens Hákonarsaga besidder flere træk som kendetegner en officiel kongekrønike, har den et ægte norrønt element i sine mange citater af skjaldestrofer, ialt næsten et hundrede og tredive, som findes isprængt teksten på traditionel kongesagavis. Sagaens sidste del, dækkende årene 1240–1264, optager en trediedel af værkets omfang, men indeholder på det nærmeste halvdelen af alle dets strofer. Og på en enkel halvstrophe nær er versene i denne del alle gjort af Sturla selv. Der er i denne sidste del af Hákonarsaga tale om strofer fra fire skjaldedigte: Hrynhenda, som Sturla gjorde umiddelbart inden sin afrejse til Norge i 1263, samt Hákonarkviða, Hrafnsmál og Hákonarflokkr. De tre sidstnævnte digte er blevet til umiddelbart efter kong Hákons død og sideløbende med selve sagaens forfættelse. Man har inden for forskningen ment, at skjaldestrofernes tilstedeværelse i Hákonarsaga var at opfatte som en slags litterær pynt på prosateksten og har skullet imødekomme en hævdvunden udformning af en norrøn kongesaga. Dette synspunkt deler jeg kun delvis. Den nordiske fyrstedigtning, strækkende sig over

¹ Ó. Einarsdóttir, *Skulis oprør og slaget ved Órlygsstaðir*, Festskr. til G. Authén Blom, 1991: 91–113.

² *Sturlunga saga*, udg. v. J. Jóhannesson, II, 1946: 227–236. Se også Einarsdóttir, *Hvornár forfattedes sagaen om Magnus lagabøter?*, (N.) Hist. Tidsskr. 46 (1967): 59–67.

³ *Hákon Hákonssons saga* i A. Holtmarks overs., 1964: 250.

flere hundrede år, var især møntet på de pågældende fyrsters eftermæle. Ved fremkomsten af den nye formidlingsteknik, skriften, var disse digte forudbestemte til at blive vigtige kilder. Vi har i Hákonarsagas sidste trediedel den interessante situation, at digte og prosatekst er gjort af samme forfatter og heit samtidigt. Begge bestanddele af værket skal tjene til at skabe et eftermæle for Hákon Hákonsson. De mange strofer fra de fire ovennævnte skjaldedigte supplerer efter min opfattelse beretningen på en interessant og væsentlig måde, hvorom nærmere nedenfor.

Som helhed er prosaberetningen i Hákonarsaga tør og noget formel. Sturla benytter i dette værk i udpræget grad den islandske fortælle-måde med vægten lagt på det ydre hændelsesforløb. Og især i den sidste del af sagaen må læseren ofte lade sig nøje med at få fortalt om selve begivenhedsforløbet, uden at blive indviet i hvad sagen faktisk drejede sig om. Dette kan undertiden komme til at ligne kattens leg omkring den varme grød, og der er tilløb hertil allerede i afsnittet om Skuli jarl. Beretningen i Hákonarsagas sidste del efterlader ikke sjældent læseren mere nysgerrig end vidende. Man har inden for forskningen været opmærksom på den store forskel der består mellem denne kongesaga og Sturlas øvrige store forfatterskab. Der kan næppe herske tvivl om, at Sturla må have været præset af denne opgave; men det samme synes også at have været tilfældet for kong Magnus selv. I betragtning af begivenhedernes tidsmæssige nærhed og familierelationen fader-søn skulle man kunne forvente en levende og inspireret portrættering af kong Hákon; men dennes billede tegnes i hans saga forbavsende uklart og dertil noget tamt. Der er dog to markante undtagelser herfra.

I første del af Hákonarsaga refereres de gamle Birkebeinarns overlevering om drengen Hákon Hákonsson, hvori han fremstår med humoristisk sans og godt skåret for tungebåndet. Og her præges fortællingen af Sturlas velkendte litterære talent. Men det sted hvor læseren rigtig for lov at mødes med hovedpersonen i denne lange og omfattende saga er i værkets afslutning: krigstogtet til Skotland og kongens død i Kirkwall. Her afløses kedsommeligheden og den udviskede personprofil, som kendetegner især den sidste trediedel af Hákonarsaga, nu af en nær skildring præget af beundring og menneskelig varme over for den aldrende konge. Nu kan kilderne hertil naturligvis have været flere, herunder flådens itiniarium; men jeg finder anledning til at pege særligt på én kilde til Hákonskikkelsen under det flere måneder lange togt til Skotland – jeg tænker på Sighvatr Böövarsson. Sighvatr var søn af Sturlas søldre broder og spillede en betydelig politisk rolle i republikkens sidste årtier. Han var broder til Porgils skarði, som i 1250erne havde været en af kong Hákons vigtigste udsendinge i Island. Da kongens hirdmand Hallvard guldsko kom til Island i 1261 for året efter på Altinget formelt at forestå aflæggelsen af troskabsed til den norske konge, blev han og Sighvatr gode venner. I sommeren 1262 rejste Sighvatr sammen med Hallvard til Norge, hvor han kom til at stå kong Hákon meget nær. I Hákonarsaga nævnes Sighvatr blandt stormændene på selve kongeskibet under Skotlandstogtet. Fra sagaen om broderen Porgils skarði og fra Íslendingasaga ved vi, at da den norske flåde sejlede hjem fra Orknøerne var Sighvatr blandt dem som forblev hos kongen, og han drog først tilbage til Norge med skibet der medførte kongens lig i marts 1264. Sighvatr blev nu i Norge indtil han i 1266 drog afsted med Jerusalem som mål, men døde samme år på vejen dertil. De her fremdragne omstændigheder må gøre Sighvatr særligt velegnet som

kilde til farbroderens igangværende værk.⁴

Måske har vi her endnu et eksempel på, hvorledes man inden for den litterært højt begavede Sturlungafamilie forenede rollerne som forfatter og som kilde. Under den nære skildring af kong Håkons sidste dage og timer fortælles bl. a. om hans store læseiver, hvilket ikke har været berørt andetsteds i sagaen. Håkon lod læse højt for sig af den norrøne litteratur såsom Fagrskinna og til slut Sverrissaga, omhandlende den forfader som han satte højest (jvf. bl. a. Håkons tale lige inden slaget ved Oslo i 1240). Når denne scene fra kong Håkons dødsleje fremhæves så eksplicit i sagaen, forudsætter det en kilde som hæftede sig ved denne side af kongens interesser. Var det måske Sighvatr Böðvarsson, der læste de norrøne tekster højt for kongen på dødslejet i Kirkwall?⁵

I Håkonarsagas midterste del giver Sturla os et levende billede af norsk indenrigspolitik. Både Skulis og kong Håkons færden følges på nært hold, og ligeledes deres fælles styring af landet. Det træder frem, at de for det meste samarbejdede godt. Skildringen af tiden fra sommeren 1239 til foråret 1240, da Skuli forbereder og fuldbyrder sin konungstekja, udgør Håkonarsagas klimaks. Beretningen om dette ene år optager omkring en sjettedel af hele sagaen. Igennem det konkrete hændelsesforløb i forbindelse med denne magtkamp får vi det sikreste indtryk af Håkons personlighed. Han er fuld af handlekraft og betjener sig i rigt mål af overraskelser; han er kampivrig og snarrådig i pressede situationer, og samtidig en veltalende og psykologisk forstående anfører for sine mænd, tydeligvis efter forbillede fra farfaderen.

Efter Skulis fald ændrer sagaen imidlertid i påfaldende grad karakter. Nu kommer udenrigspolitikken i fokus og dominerer størstedelen af beretningen om kong Håkons kvarte århundrede som energent. Det synes som om der i denne periode er hændt såre lidt i selve Norge. Enkelte begivenheder får dog en detaljeret omtale: Håkons kroning i 1247 og de påfølgende festligheder samt kardinal William af Sabinas besøg i Norge og prinsesse Kristinas brudefærd til Spanien. Også

⁴ Se Håkonarsaga, a. udg.: 296–315; Sturlungasaga, a. udg., I: 527ff., II: 204f., 221–226, 281f.

⁵ Håkonarsaga, a. udg.: 310f. I Þorgils saga skarða omtales Sighvatr flere gange. Sighvatr og hans farbroder Sturla boede i samme landsdel og havde igennem mange år et nært politisk samarbejde. I sagaens indledning fortælles om Sighvatr og hans brødre, og sagaen afsluttes tilsvarende med omtalen af disses død. I det sidste kapitel, der især omhandler Sighvatr, hedder det, at han blev kong Håkons mand, og at kongen satte meget stor pris på ham og bærede ham højt. Under Skotlandstøttet blev Sighvatr berømt for sin tapperhed og snarrådighed. At kongen må have syntes særlig godt om Sighvatr fremgår også af, at han lovede ham "stórsæmdir". Kong Håkons død betød for Sighvatr ligesom for mange andre et uerstatteligt tab. Efter ankomsten til Norge fra Kirkwall i begyndelsen af 1264 tog Sighvatr ophold hos kong Magnus. Og her vistes der ham så stor ære, at ingen anden islandsk mand nød større agtelse end han. Men Sighvatr sørgede så dybt over kong Håkons død, at det syntes ham, at intet andet menneske i Norge ville kunne blive ham så kær som Håkon havde været. Det ses af Þorgils saga skarða, at Sturla og Sighvatr begge opholder sig hos kong Magnus netop på den tid da Sturla skriver sagaen om Håkon Håkonsson.

'bruderovet' af Ingeborg Eriksdatter samt hendes og Magnus' bryllup og begges kroning vies en del omtale.

Sceneskiftet her i sagaens sidste afsnit bort fra den rene indenrigspolitik bringer os ind i, hvad der kan betegnes som internordisk politik, præget af kong Håkons dynamiske alliancepolitik, som med tiden skulle føre frem til Kalmarunionen. Forbindelsen til England var af gammel dato, og det var også kappestriden med Danmark. Men nu bliver Sverige, der hidtil primært havde været et baltisk land, genstand for kong Håkons særlige interesse som alliancepartner i bestræbelsen på at få arvefjenden Danmark til at falde til føje. Håkon giver sig ivrigt i kast med at befæste de gamle norske udvandringsområder på de britiske øer og at lade disse områder tillige med Island og Grønland indgå i en nordatlantisk maritim stormagt. Aldrig har en norsk konges herskermagt været så vidstrakt. Det som der imidlertid lægges vægt på i Håkonarsaga er den prestige, som dette giver kongedømmet indadtil og navnlig udadtil. Sommer efter sommer byder kong Håkon den norske flåde i ledning. Omtalen af de hundreder af skibe, veludrustede med mandskab og våben, er nok det mest yndede tema i denne del af sagaen. Hvor den norske konge sejler med sin prægtige flåde i farvandet syd for Norge, imponerer og skræmmer han befolkningerne i disse egne. Atter og atter læser vi om skibenes forgyldte dragehoveder, der skinner som solen og lader havet genspejle guldets stråleglans. Skildringen af Håkon Håkonsson i hans hyppige rolle som anfører for al denne pomp og pragt er blandt højdepunkterne i sagaens beretning om hans lange regeringstid. Det er sikkert dette som har fået Edvard Bull til at vurdere Håkons udenrigspolitik snarere som udtryk for kongens forfængelighed end som realpolitik.⁶

Der mærkes i det hele taget i Håkonarsaga en forkærlighed for det storslåede. Således fortælles det, at kong Håkon, som var stærkt optaget af sin flåde, får bygget Korsúðin – det hidtil største skib i Norge; og ved en senere lejlighed lader han bygge Mariasúðin, som var det smukkeste skib der nogensinde var bygget i Norge. Da prinsesse Kristine drog til Spanien, havde ingen brud i Norge fået en så rundhåndet medgift som hun. Og da kong Magnus ægtede Ingeborg Eriksdatter, havde man aldrig før holdt et så stort bryllupsgilde i Norge.⁷

Vendinger til beskrivelse af hæder og ære benyttes i Håkonarsaga ved så at sige enhver lejlighed. Under kroningsbanketten skal kardinal William af Sabina i sin festtale have sagt, at der neppe var nogen anden i Norge, der havde opnået så stor hæder som kong Håkon. Når der i sagaen fortælles om tilbuddet til prinsesse Kristina om at ægte en broder til den spanske konge, anføres det, at Håkon gav sit samtykke fordi det var et hæderfuldt giftermål. I skildringen af den norske prinsesses rejse ned gennem Europa til Spanien fremtræder hendes rute som overstrøet med hæder og ære. Kulminationen er ankomsten til det spanske kongepar, som viste Kristina større ære end nogen anden udlænding var blevet til del. Og som et sidste eksempel, der skal fremdrages her, kan nævnes, at da Håkon den unge rejser til Sverige og besøger sin svigerfader og sin svoger, henholdsvis rigjarlen og kongen, da vises der ham stor hæder og ære; og andet får vi ikke at vide om hans

⁶ (N.) Biografisk leks. V: 167.

⁷ Håkonarsaga, a. udg.: 287, 268.

besøg i Sverige.⁸

I disse stående epiteter i Hákonarsaga om hæder og ære mærkes imidlertid et noget andet indhold end i tidligere tider. Nu opfattes de mere overfladisk og ceremonielt. Individets heroiske eksistentialisme viger for en holdning som vi genkender fra Kongespejlet – et værk der netop blev til midt i 13. årh. og som især afspejler overklassens livsholdninger, hvor det betyder så meget hvorledes man tager sig ud. Kongespejlets forfatter skildrer dette nok så træffende ved at betone, hvor vigtigt det er at iagttage sit billede i et spejl.

I Kongebalken – den vægtigste del af Kongespejlet – belæres man om, hvorledes en konge bør tænke og handle. Højest blandt kravene til ham er at være rex justus og vogter af freden. Magnus lagabøter har taget begge disse begreber til sig, og den bibelske etik som kendetegner Kongespejlet har på flere måder vist sig væsentlig for hans kongeregning. Hans fader kong Hákon synes derimod at have været en typisk krigerkonge, i lighed med mange af sine forgængere på den norske trone. Når man trænger ind bag Hákonarsagas idelige floskler om fred og hæder, træder det frem hvorledes kongen i sin udenrigspolitik betjener sig af et vidtforgrenet og velfungerende diplomati samt et efterretningsvæsen omfattende både spioner og kontraspioner. Og for at understrege sine udenrigspolitiske intentioner foretager Hákon en nærmest uafbrudt militær oprustning. Kongens noget rastløse handlekraft og eventyrløst kommer endnu til udtryk under hans sidste togt, og var til Skotland. Han har forhandlere ude i Irland, hvis befolkning gerne vil gøre fælles sag med den norske konge, dersom han vil hjælpe dem med at blive fri for englænderne. Ved vinterens begyndelse bliver kong Hákon indbudt til at tage vinterophold i Irland sammen med hele sin flåde. Hákon vil hellere end gerne tage imod det flotte tilbud; men den norske flådes svar er, at den vender hjem til Norge – med eller uden kongens tilladelse.

Hákon Hákonsson må have været et sjældent politisk talent, med evner og vilje til at blive en af sit lands allerstørste konger. Sagaens billede af hovedpersonen som en pragt- og prestigehungrende fyrste er sikkert korrekt nok; men nedtoningen af Hákons ekspansions- og agressionspolitik må nok ses som resultat af kong Magnus' indflydelse på sagaens udformning. Afstanden mellem det mål Hákon havde for sin kongeregning og det ideal som Magnus søgte at leve op til kunne næppe have været større. Havde Hákon kunnet læse sin egen saga, ville det formentlig have været digtene heri snarere end prosaskildringen som han ville have fundet i samklang med sin kongstanke.

Sturla Þórðarson udviser i sine allerede omtalte digte om kong Hákon et stort kendskab til den tidligere fyrstedigtning. Herfra har han hentet mange metaforer samt stilistiske og sproglige vendinger. Hyppigst omtaler Sturla kongen som krigeren eller som den gavmilde (fyrste). I alle fire digte fremstilles Hákon som den hæderkronede konge, men først og fremmest som den kæmpende og sejrende fyrste. Han fører sig frem med skrækkeshjelm og bidrager til, at ulve- og ørneskarens føde vokser. Digtenes billedsprog topper med skildringerne af udsmykningen af den norske flåde. Det var som om der brændte ild over skibene på grund af de funkende skjolde over rælingen; det ildrøde guld på de rigt udsmykkede skibstævne oplyste havnene; på de guldindvirkede sejl sås draget herlige figurer, og

⁸Hákonarsaga, a. udg.: 231, 267f., 274–277, 266.

tillige med de guldbesatte faner kunne den norske ledingsflåde lyse på lang afstand, og solen kom til at skifte farve med guldet – havets sol.

Når det gælder Håkons aggressive udenrigspolitik, kan Sturla i digtene udtrykke sig mere åbent end hvad vi er vidne til i sagaens prosatekst. Den megen tågesnak om formålet med Håkons årlige flådetogter bliver klarere igennem Sturlas digtersprog. Enkelte eksempler herpå skal fremdrages, således den afsluttende strofe i Håkonarkviða, hvoraf det fremgår, at svenskerne var slået med frygt indtil deres konge efterkom kong Håkons bud. Ikke mindre tydeligt afsløres kamuflagen fra sagaens prosaberetning når det gælder Håkons forhold til Danmark. I Hrynhenda får vi i kraftfuld skjaldedigtningstil en skildring af et af Håkons angreb: Videnom faldt de danske krigere, jagede på flugt; den norske krigerskare med skrækkehjelmene trængte hårdt frem i kampen; Krigerens mænd førte sig kraftigt frem til kamp efter hans bud. Ulven fik varm føde; ørnen delte med ulven de grumme mænds blod; ulven stod i de onde mænds blodpøl. Og i samme digt hedder det om Håkons idelige udbud til leding, at alle mænd i landet måtte afsted, og ledingsbuddet håndhævedes strengt i hele Norges rige. Videre siges det i Hrynhenda, at ingen anden fyrste end Håkon nogensinde er kommet til Danmark med en sådan hærstyrke. Alle syd for landet syntes, at det var skrækkeligt at have kampstævne med den norske konge. Og danskerne bad dig om forlig; thi dine fjender blev glade for at måtte beholde livet.⁹

Hæder, pomp og pragt, og i det hele taget en hang til det storslåede, er fælles for digt og prosa i Håkonarsaga. Derimod tager digtene bedre vare på kongens rolle som den fremragende herfører. Digtenes stående betegnelse for Håkon som den gavmilde virker her nok så fraseologisk, idet dette træk kun konkretiseres rigtigt en enkelt gang, nemlig i forbindelse med kroningen, hvor det hedder, at kongens mænds arme skinnede af guld(ringe). Endnu i Snorris fyrstedigtning møder vi en stadig tilbagevendende omtale af alt det guld, som prydede mændene hos fyrsten med det store gavesind – Skuli jarl. Ikke sjældent betegnes Håkon i Sturlas digte som den der opretholdt lov og orden i sit rige ved at straffe oprørsmænd, røvere og alskens ransmænd, hvilket er i god overensstemmelse med sagaens prosaberetning om hans kongegerning. Også på et andet punkt er der en interessant overensstemmelse mellem sagaen og digtene, nemlig en tydelig kongecentrering. Ved læsning af Sturlas digte er det påfaldende, at det velkendte samspil mellem fyrsten og hans mænd – følget, hirden og hæren – fremhæves så lidt, måske med undtagelse af skildringen af Skotlandstogtet. Dette samspil fremhæves derimod stærkt i Hóttatal, ikke mindst i Snorris omtale af Skuli. Ser vi på Håkonarsaga, er dennes sidste del netop præget af, at de mange stormænd, der fyldte scenen under det politiske spil frem til omkring 1240, nu forlader den i stort tal og ofte kun bliver synlige i en dødsnotits eller lignende. Foruden biskopperne omtales i sagaens sidste del mest folk tilknyttet diplomatiet. På dette punkt haves en vis lighed med Sverrisaga: både i Sverris og i hans sønnesøns kongedømme skal der gøres stor plads for selve kongen. I den gamle nordiske fyrstemodel optræder fyrsten sammen med sine mænd og afspejler derved den nordiske horizontale samfundsorden. Under indflydelse af romerkirken tenderer præsten Sverrir og nu også kong Håkon til at

⁹ *Den norsk-islandske skjaldedigtning*, udg. v. F. Jónsson, II B, 1915: 113–134.

anbringe sig på toppen af en vertikal styringspyramide.¹⁰

De mænd, som får megen omtale i Hákonarsagas sidste del, er de mange udsendinge der kommer og går fra både nære og fjerne lande. Kong Hákons flid på det udenrigspolitiske felt gav sig ikke blot udtryk i territorial udbygning af stormagten, men også i opretholdelse af venskabelige forbindelser med de fleste lande i Europa og Middelhavsområdet. I næstsidste vers af Hrynhenda berører Sturla kongens internationale forbindelser. Han fortæller eksemplvis, at araberne var glade for de høge, som Hákon havde sendt dem; og afslutningsvis hedder det, at kongens kostbare (venne)gaver pryder hele verden.¹¹

Hákon Hákonsson havde indledt sin internordiske politik med at fiske i rørt vande i de svenske stridigheder mellem den Erikske og den Sverkske kongeslægt. Hákon vælger imidlertid at gøre fælles sag med Folkungerne – en gammel Birkebeinatradition – og han får inddraget rigsjarlen i en norsk-svensk forsvarspagt, befestet ved en dynastisk alliance, idet den nye Folkungekonges søster ægter Norges blivende konge, Hákon den unge. Mod Danmark fører Hákon Hákonsson en udpræget angrebspolitik, begyndende med hærgen i Halland; og han udnytter Valdemarsønnernes indbyrdes fejder. Under et af Hákons store krigstogter til Danmark ankrer en truende norsk flåde op ved København, og ifølge en halvstrofe af Gissur Þorvaldsson giver den norske konge danskerne seks dages betænkningstid. Kong Kristoffer falder til føje, og det fortælles i sagaen, at nu blev Hákon dennes fader, og den danske konge blev Hákons søn.¹² Her står vi over for en af disse typiske, temmelig intetsigende vendinger i Hákonarsaga, og for at få mening i fortællingen må man tolke sagaens ord symbolsk i retning af, at den danske konge er trådt i et vist lydighedsforhold til storkongen Hákon. Da der ikke længe efter påny kom interne tronstridigheder i Danmark, var kong Hákon igen på pletten med ledning fra hele Norges rige; men danskerne betakkede sig for hans mæglingstilbud og søgte støtte hos naboen i syd. Et andet træk i sin politik over for Danmark foretager Hákon i 1261, da han lader Erik plovpennings datter afhente i et dansk kloster som hun står og går og i al hemmelighed sejle til Norge. Biskop Hákon, som ledede kuppet, lovede Ingeborg, at hun ville blive kronet dronning ved indgåelse af ægteskab med kong Magnus. Det fortælles i Hákonarsaga, at kong Hákon forinden havde haft en hemmelig udsending i Danmark for grundigt at undersøge, hvad Ingeborgs arvegods var og hvor det lå.¹³ Og nu har Hákon antagelig følt, at han havde fået foden indenfor i Danmark med deraf følgende muligheder i fremtiden.

Hákon Hákonsson genopliver tidligere norske kongers atlantiske politik. Han udnævner konger på øen Man og på Hebriderne; og Orknøjarlerne, hvis magt var blevet stækket efter rejsningen i 1192, holder han i stramme tøjler. Hákons succes med sin "fredelige" krig i Island forstås bedre ud fra Hákonarsaga end ud fra Sturlas Íslendingasaga. Der er især to træk man hæfter sig ved her. Først er der Hákons udnævnelse af en myndighedsperson over et område, hvortil en anden mand har arveretsligt tilkald. Dette fører til en kollision mellem to lovopfattelser

¹⁰ Ó. Einarsdóttir, *Sverrir – præst og konge*, Festskr. til N. Skyum-Nielsen, 1981: 67–93.

¹¹ Den norsk-islandske Skjaldedigtning, a. udg., II B: 118.

¹² Hákonarsaga, a. udg.: 273.

¹³ Hákonarsaga, a. udg.: 283–290.

– republikkens og kongemagtens – med deres iboende kim til strid og splid. Det andet træk fra kongens side er, at hver gang han sender udsendinge til Island – det være sig nordmænd eller islændinge, verdslige personer eller kirkens folk – så sender han samtidigt spioner aasted for at rapportere om sine officielle repræsentanter.

Island skulle blive den største gevinst, der kom ud af Hákon Hákonssons dynamiske udenrigspolitik. Tillige med Grønland var landet herefter at betragte som skatland til den norske krone. Islands befolkning var dengang af en ganske anden størrelsesorden i forhold til Norge end det blev sidenhen. Skatten fra Island, som længe blev opgjort i vadmel, var for datidens naturaløkonomi meget let at håndtere med hensyn til nøjagtig udmåling, bekvem transport og ikke mindst lang holdbarhed (jvf. Magnus Erikssons præference til sin tid om at få Island som sin landsdel inden for unionen).

Det må have været med blandede følelser at Hákonarsagas forfatter Sturla Þórðarson måtte skrive om denne del af kong Hákons udenrigspolitik, herunder også sagsens beretning om kardinal Wilhelms råd angående kongens islandspolitik. Vinteren inden Hákons kroning i 1247 opholdt to islandske høvdinge sig hos ham, repræsenterende de to mægtigste slægter i Island – Sturlungarne og Haukdælirne – som kæmpede bittert om magten i landet. De to stormænd, Þórðr kakali og Gissur Þorvaldsson, var blevet enige om at rejse til Norge for at underlægge hele deres indbyrdes opgør kongens dom.¹⁴ Da så kardinal Wilhelm kom til Norge, ville kong Hákon indhente hans vurdering i mange sager, og herunder spørgsmålet om mægling i striden mellem de to islændinge. Både fra italienske og fra tyske kilder ved vi, at Wilhelm var en klog og besindig mand, og da han fik sagen forelagt, syntes det ham, at Þórðr havde lidt størst skade; han havde jo bl.a. mistet sin fader og fire brødre i slaget ved Örlygstaðir, hvor Gissur sejrede. Det hedder i Hákonarsaga: "På kardinalens råd blev der gjort et påbud for Island, for kardinalen mente, at det ikke var rigtigt, at det folk, som boede der, ikke tjente nogen konge, således som det blev gjort i alle andre lande i verden." Derfor blev Þórðr kakali sendt til Island sammen med biskop Henrik, som kardinalen netop havde viet til Hólar. De to udsendinge skulle foreslå folket i Island, at det skulle give sig ind under kong Hákon og betale ham en skat, som de skulle blive enige om.¹⁵

Det har længe været den rådende opfattelse inden for forskningen, at kardinal Wilhelm her havde givet sin støtte til kong Hákons islandspolitik, ja at der ligefrem skulle være tale om en pavelig godkendelse af denne. At fortolkningen af denne passus i Hákonarsaga er blevet opretholdt uanfægtet under den nu længe rådende kildekritik, ser jeg som udtryk for, at vi er faldet for illusionen om, at en samtidig kilde må antages at bringe os oplysninger om, hvorledes tingene egentlig er gået til; fra kroningssommeren og til sagaens tilblivelse er der jo forløbet mindre end to decennier. Nedenfor vil jeg gennem gængse kildekritiske briller se lidt nærmere på Wilhelms baggrund og desuden inddrage en anden kildes referat af hans udtalelser ved den nævnte lejlighed. Herefter vil man erkende, at vi i Hákonarsaga står over for en behændig tilsnigelse, når det gælder den værdifulde italienerens udtalelse.

Kardinal Wilhelm var vokset op i området nord for republikken Genua og blev i begyndelsen af 1220'erne biskop i Modena, som var medlem af det lombardiske

¹⁴ Hákonarsaga, a. udg.: 225.

¹⁵ Hákonarsaga, a. udg.: 234.

forbund. Denne del af det nuværende Italien udmærkede sig netop ved at omfatte flere selvstændige områder, som i deres modstand mod kejsermagten samarbejdede med paven. Ikke mindst i 1230'erne kæmpede man her bittert for sin uafhængighed af den kejserlige overhøjhed. Wilhelm indfandt sig i Norge i 1247 som pavelig legat for Innocentius IV (1243–54), som var genueser og tilhørte en af byens førende adelslægter.¹⁶ Det må afvises, at den islandske republik, ledet af høvdinge, skulle have tegnet sig som værende en forkert og ligefrem upassende statskik for den norditalienske tidligere biskop Wilhelm og for genueseren Sinibaldi Fieschi som pave. Norditalien udgør netop det område i det middelalderlige Europa hvor der kan hentes de nærmeste paralleller til den islandske republik.

Når det gælder opfattelsen af kardinalens udtalelser om Island, kunne man tænke sig at en sprogløft har gjort sig gældende. Nok tog kong Hákon tillige med sønnen Hákon den unge en interesse i at få udenlandske bøger oversat til norrønt, men biskop Henrik af Hólar må antages at have haft gode muligheder for at forstå kardinalens sprog, der kan formodes at have været latin med italiensk udtale, eller det kan have været tysk (herom nærmere nedenfor). I *Pórðar saga kakala*, skrevet i Island nogle år senere end *Hákonarsaga*, oplyses at kong Hákon lod Gissur og Þórðr kære deres sag, således at kardinalen var til stede og fik forklaret hvad det hele drejede sig om. Og da kardinalen hørte om alle de dræbte i Þórðrs nærmeste familie, så syntes det ham at Þórðr havde lidt mest skade: "Vildi hann þat eitt heyrá, at Þórðr færi til Íslands, en Gissur væri þar eftir – hvað þat ok ráð, at einn maðr væri skipaðr yfir landit, ef friðr skyldi vera". Det hedder videre i *Pórðarsaga*, at biskop Henrik støttede Þórðr i hans sag både over for kardinalen og kongen, og der blev et nært forhold mellem biskoppen og Þórðr. Enden på sagen blev da også, at Þórðr skulle drage til Island og fik myndighed over landet, medens Gissur måtte blive tilbage i Norge.¹⁷

¹⁶ Om kardinal Wilhelm se nærmere G. A. Donner, *Kardinal Wilhelm von Sabina*, Societas Scientiarum Fennicae, Commentationes Humanorum Litterarum II 5, Helsingfors 1929.

¹⁷ *Sturlunga saga*, a. udg., II: 83f. – *Pórðar saga kakala* kendes i dag kun som en del af *Sturlungasamlingen*, hvor forfatteren for årene 1242–1250 forlader *Íslendinga-saga* for i stedet at indføje den mere omfattende *Pórðarsaga*. Denne saga forløber noget forskelligt i de to membraner af *Sturlungasaga*: *Króksfjarðarbók* og *Reykjarfjarðarbók*. For visse deles vedkommende er teksten i det sidstnævnte håndskrift betydelig mere kortfattet, og de sidste tre kapitler af *Pórðarsaga* optræder kun i *Króksfjarðarbók*, svarende til siderne 82–86 i den citerede udgave. – Man har inden for forskningen ment, at de afsnit af de to håndskrifter som er fælles har tilhørt den oprindelige *Sturlungasaga*, medens de afvigende dele skal skyldes tilføjelser til denne. Gennem en tekstkritisk analyse af de fælles oplysninger i såvel *annalerne* som *Króksfjarðarbók* og *Reykjarfjarðarbók* samt de forskellige afskrifter af denne sidste, altså II-p håndskrifterne, er jeg kommet til den slutning, at de afvigende tekster i de to membraner først og fremmest skyldes forskelligt udvalg fra den oprindelige *Sturlunga*, og at afslutningen på *Pórðarsaga* ikke skyldes tilføjelse til *Króksfjarðarbók*, som da skulle have været foretaget i midten af 14. årh. (Ó. Einarsdóttir, *Om de to håndskrifter af Sturlunga saga*, Arkiv för nordisk filologi 83 (1968): 44–80).

I de to sagaer Hákonarsaga og Þórðar saga kakala får vi således noget afvigende oplysninger om, hvorledes kardinal Wilhelm har opfattet situationen i Island. Han mente tydeligvis, at det ville virke mere fredsbevarende, dersom kun den ene af de to kampaner drog afsted til Island medens den anden blev tilbage i Norge. Hákonarsagas generaliserende bemærkninger om kardinalens opfattelse af, hvad der var et lands rette statsskik, må klart afvises, ikke blot på grund af Wilhelms norditalienske baggrund, men også på grund af det vi ved om hans virkefelt som pavelig legatus for Nord- og Østeuropa igennem tyve år. Af denne periode tilbragte han tretten år i sit embedsområde, mest hos de vendiske folk i områderne syd og sydøst for Østersøen, hvor han beskæftigede sig med missionsvirksomhed og med at organisere de for kristendommen nyvundne lande. Her mødte han meget decentrale styreformer, hvor befolkningsgrupperne blev forestået af en slags hertuger og af lokale høvdinge – alt i modsætning til de tre nordiske kongeriger, Sverige, Danmark og Norge. Fra Preussen, hvor den tyske ridderorden var ved at sætte sig fast, har vi et godt vidnesbyrd om, at Wilhelm så med velvilje på områder eller stater, der hørte umiddelbart under paven uden nogen konge eller kejser. Set på denne baggrund var der for Wilhelm intet forkert i den islandske statsform; her var tværtimod et godt eksempel på et folk som organisatorisk og fiskalt havde en velfungerende kirke, der var lydher under paven.

Þórðar saga kakala er som tidligere nævnt skrevet i Island få år efter Hákonarsaga; men det islandske hændelsesforløb som skildres i Þórðarsaga må have været Sturla Þórðarson vel bekendt, idet Þórðr var hans fætter. Nok skrev Sturla Hákonarsaga, men de udtalelser som heri tillægges den italienske kardinal har næppe været Sturlas opfindelse; snarere mærker vi her Magnus lagabøters fingeraftryk på fremstillingen. Når det gælder kong Hákons Islands politik læser vi tidligere i sagaen en tale, som lægges den dengang sekstenårige konge i munden, og hvori Hákon gør sig til talsmand for, at man aflyser det af Skuli jarl påtænkte krigstogt til Island. I denne forbindelse tilskrives den unge konge nogle bemærkninger om hvad der måtte tjene islændingene og freden i Island bedst.¹⁸

Kardinal Wilhelm opholdt sig i Norge i sommermånederne 1247; han var i slutningen af det foregående år blevet udnævnt til *legatus a latere* for Norge og Sverige og med den særlige funktion at krone Norges konge Hákon Hákonsson. Som kardinal-biskop af Sabina siden 1244 var Wilhelm en slags statsminister hos pave Innocentius IV og dermed en af sin tids mest indflydelsesrige mænd i Europa. Siden midten af 1246 er paven sammen med sin kuria i landflygtighed fra Rom på grund af kejser Friedrich II, og tager ophold i Lyon ved vinterens begyndelse. Og det er herfra at paven imødekommer den norske konges gennem en lang årrække fremsatte ansøgning om kroning. Tidligt på foråret 1247 drager Wilhelm – kuriens store specialist på Nordeuropa – afsted med Norge som mål. Han lander i Sydengland, hvor han får transitpas efter at have lovet at forlade landet hurtigst muligt og drage videre til Norge. Baggrunden herfor var pavens idelige forsøg på at presse penge af englænderne, og ikke mindst hans aktuelle svækkede stilling som landflygtig. Ved midten af juni lander Wilhelm i Bergen, og det træder frem i Hákonarsaga, at den aldrende kardinal her som andre steder i sin lange og varierede karriere har efterladt et godt og mindeværdigt indtryk. Ikke desto mindre

¹⁸ Se Einarsdóttir, a. arb. 1991 (note 1 ovf.): 105f.

bliver den hæderkronede kardinal brugt på en behændig måde både af værkets opdragsgiver Magnus lagabøter og af forfatteren, Sturla skjald. Sagaskriveren har i klassisk stil konstrueret en tale og lagt den i Wilhelms mund, og desuden formuleret en nydelig dialog mellem kongen og kardinalen.

Lad os først se nærmere på den tale som Sturla lader Wilhelm holde ved kroningsmiddagen. Efter at deltagerne i banketten havde spist sig mætte holder kardianl Wilhelm en nok så besynderlig tale. Efter et kort resumé af hvad der var foregået samme dag omkring den højtidelige kroning går Sturla over til at gengive kardinalens tale ordret. Wilhelm erklærer, at han var kommet til Norge fuld af betænkeligheder, idet han havde hørt så meget ufordelagtigt om landet. Det var blevet stillet ham i udsigt, at han ikke ville få noget ordentligt at spise og drikke; han ville finde, at menneskene her nærmest var som dyr, og meget mere i samme stil. Han var imidlertid glad over, at han ikke havde ladet englænderne påvirke sig til at opgive at drage videre til Norge, thi da han nu var kommet til landet viste forholdene sig at være fremragende i enhver henseende. Og i Bergen fandtes der så mange skibe, at Wilhelm aldrig før havde set magen hertil, hvortil kom at skibene var lastet med de allerbedste varer.¹⁹

Ved en saglig vurdering fremstår denne tale som en bevidst skrøne. Men hvorfor skulle kardinalen egentlig pådattes en sådan svada? Læserne af Håkonarsaga må blive svar skyldige; men mit bud herpå er, at Sturla her placerer den italienske prælat i en rolle som er klassisk hos en nordisk fyrstedigter. Gæsten langvejs fra er ved at fremføre en hyldest til sin vært. Der skabes en atmosfære af spænding, idet gæstens negative forhåndsforventninger danner baggrunden for lovordene, som derved stilles i relief og får en forstærket virkning. Sturla – selv digter og en af sin tids største kendere af fyrstedigtningens genre – synes mig her at betjene sig af en karakteristisk effekt fra den nordiske fyrstedigtning, hvor skjalden balancerer som på en knivsæg mellem ris og ros.²⁰

Efter det som tidligere er anført om kardinal Wilhelm siger det sig selv, at der næppe var meget i Norge som kunne komme bag på ham efter hans mangeårige ophold i Nord- og Østeuropa, hvor han antagelig har lært sig at tale i hvert fald tysk. End ikke de norske fjelde har kunnet virke fremmedartede for én der var barn af det vestlige område af Alperne. At det som Sturla her skriver er digt, blot i prosaform, træder klart frem af det som han lader kardianlen udtale om Bergen. Da pave Innocentius måtte flygte fra Rom lagde han vejen om ad sin fødeby Genua, hvor han med sit følge gjorde et længere ophold sommeren inden Wilhelms besøg i Bergen. Genua var dengang en af Middelhavets største handelsbyer med en usædvanlig stor naturhavn, og en sammenligning med Bergen var absurd. I forbindelse med sine lange ophold i Preussen og besøgene i Danmark havde Wilhelm også været en hyppig gæst i Lübeck, ligeledes med en stor havn. Det har nok snarere været islændingen Sturla end norditalieneren Wilhelm fra Piemonte som har ladet sig imponere af Bergens størrelse. Også det som Sturla skriver om, hvad englænderne skulle have fortalt Wilhelm om forholdene i Norge, virker u-sandsynligt. I det 13. årh. var der nære forbindelser mellem Norge og England. At

¹⁹ Håkonarsaga, a. udg.: 231.

²⁰ Se Roberta Frank, *Old Norse Court Poetry*, 1978, chap. 4: Celebration – Denunciation.

englænderne skulle have frarådet kardinalen at begive sig til Norge modsiges af, at betingelsen for hans midlertidige pas var, at han hurtigst muligt skulle forlade Henry III's territorium og rejse videre til sit bestemmelsessted.

Sturla Þórðarson mestrer i sine værker kunsten at formulere taler og dialoget; her har han også haft et fremragende forbillede i sin farbroder Snorri. Og da kardinal Wilhelm spørger sig for angående den norske kirkes rettigheder, især i forhold til kongens magtområde, lader Sturla kongen udtale sig helt i klassisk sagastil – kort, klart og 'to the point'. De norske prælater vil have Håkon til at sværge den samme kroningsed som Magnus Erlingsson svor til kirken ved sin kroning i 1164. Men Håkon vil ikke gå med til dette og henviser til, at den norske kirke har de samme rettigheder m.v. som kirken har i de lande, hvor både kirken og kongedømmet har sin frihed og værdighed. Og kongen afslutter sit svar således: "Kort sagt, om I vil at vi skal købe kronen af jer, da vil vi hellere ingen krone bære end at tage på os nogen slags ufrihed. Dette behøver I ikke at tale med os om mere".²¹

Dette dristige svar må undre, idet vi fra anden side ved, at kong Håkon faktisk betalte en endog meget betydelig sum i rede penge som pris for pavens godkendelse af hans arveretslige adkomst til den norske trone og for kroningen foretaget af en legat repræsenterende den pavelige myndighed. Ifølge den i sin samtid så kendte diplomat, benediktinermunken Mattheus Parisiensis, som havde nær tilknytning til kejseren og paven, skal Wilhelm have modtaget 15.000 mark sølv ved selve kroningen, og fire år senere, da paven var tilbage i Rom, faldt restbetalingen på 30.000 sølvmark. Om så beløbenes størrelse skulle være overdrevet er der her tale om forbavsende store summer. Håkonarsaga bringer end ikke en antydning om en sådan betaling til paven. Det er fristende at se den kategoriske udtalelse fra kongens side i sagaen som et taktisk forsøg på at skabe et dementi af en yderst pinlig sag som mange mennesker må have haft kendskab til endnu da værket blev til.²²

Selve kroningshøjtideligheden skildres udførligt og livfuldt i sagaen. Ceremonien er tydeligvis foregået efter de bedste forskrifter inden for Romerkirken, således som vi kender dem fra en kronings-orde forfattet sidst i 12. årh. Og med Wilhelm som ceremonimester kan dette næppe undre, idet han som pavens vicekansler overværede selveste kejsærkroningen af Friedrich II i Rom i 1220. Håkons kroning og de dermed forbundne store festligheder var en ydre handling som må være blevet husket af mange deltagere deri, så Sturlas kilder hertil kan have været flere, hvoriblandt især kan nævnes kongemoderen dronning Margrete og måske også den dengang niårige Magnus lagabøter.

Håkonarsaga er som bemærket ovenfor i indledningen et af de første værker inden for det norrøne sprogområde som i udstrakt grad har benyttet sig af dokumentarisk kildemateriale. Denne kategori af kilder til sagaen er fortjenstfuldt undersøgt af Narve Björge.²³ I lighed med sine samtidige kolleger i England har Sturla kun sjældent gengivet noget videre fra dette materiale, selv om det sikkert ofte har

²¹ Håkonarsaga, a. udg.: 228.

²² Se Donner, a. arb.: 330f.

²³ N. Björge, *Om skriftlige kjelder for Håkonar saga*, (N.) Hist. Tidsskr. XLVI (1967): 185–229.

dannet baggrunden for hans fremstilling. For det meste kender vi i dag intet direkte til dette dokumentariske materiale og kan derfor ikke tage stilling til hvorledes Sturla gør brug af sådanne skriftlige kilder. Igen bliver det Wilhelm af Sabina som giver os mulighed for at kikke lidt indenfor historikerens værksted hos Magnus lagabøter og Sturla Þórðarson.

Ved afslutningen af sit ophold i Bergen udfærdigede kardinal Wilhelm to forordninger, henholdsvis den 16. og 17. august, som begge haves bevaret in extenso. Den anden forordning vedrører forskellige samfundsmæssige forhold, og det er tydeligt at kardinalen har sat sig godt ind i det norske folks levevilkår i flere henseender. Sturla gengiver i Hákonarsaga de fleste af legatens påbud fra denne forordning. I den første forordning beskæftiger Wilhelm sig ret indgående med kompetancefordelingen mellem konge og kirke i det norske samfund; men Sturla medtager ikke noget af dette. Det hedder i sagaen: "Kardinalen gav påbud i mange sager, men ikke alle er nævnt her".²⁴

At Sturla undlader at medtage indholdet af dokumentet af 16. august er meget forståeligt, når man ser på udviklingen inden for kirken i den nærmeste eftertid. Den omhandlede forordning blev ratificeret af paven, og det er sikkert med den som hjemmel at korsbrødrene i Trondheim vælger Einar smjörbak til ærkebiskop i 1253 uden nogensomhelst forudgående drøftelse med kongen, som misbilligede Einars kandidatur. Og den nye ærkebiskop indsættes af paven i sit embede uden kongens sædvanlige anbefaling. Samme fremgangsmåde benytter kirkens folk påny i 1258 ved nybesættelsen af Hamar bispedømme. Men nu har kong Håkon fået nok; han annullerer bispevielsen og gennemtvinger indsættelsen af sin egen kandidat til embedet. Ved næste bispevalg, som gælder Hólabispen Brandr, har ærkebispen og korsbrødrene taget ved lære og indhenter nu kong Håkons samtykke. Havde Sturla og kong Magnus ladet forordningen af 16. august, der giver den norske kirke en temmelig autonom status i kirkelige anliggender, komme med i sagaen, så ville Håkons fremgangsmåde fremtræde som egenrådig og kirkefjendsk og som en overtrædelse af denne forordning. Vi har her at gøre med tildragelser fra de sidste ti år forud for sagaens tilblivelse. De to mænd som stod bag forfattelsen af Hákonarsaga har på historieskriverses gængse vis været udpræget selektive; og det som man vælger fra betinges i mindre grad af hensyn til forholdene i selve den tid, der skildres i sagaen, end af hensyntagen til hvad der siden skete i den umiddelbare eftertid.

Det var Magnus lagabøters ønske, at hans fader skulle fremstå så godt som muligt i sit eftermæle. Som tidligere nævnt var kong Magnus influeret af Kongespejlet, og heri haves der en allegori om magtfordelingen mellem konge og kirke, billedliggjort helt sideordnet som to haller på vor jord. I sin landslov har Magnus ligeledes fra Kongespejlet optaget allegorier symboliserende barmhjertighed og miskundhed – temmelig fjerne begreber set ud fra gammel germansk retsopfattelse. Og som tidligere omtalt havde Magnus også i sin fredspolitik taget indtryk af samme værk, hvori den traditionelle kristne fredsideologi stilles stærkt i relief mod den forudgående lange borgerkrigsperiode. Den største vanskelighed for Magnus i tegningen af faderens eftermæle var at få dennes militante udenrigspolitik hvidvasket.

²⁴ Hákonarsaga, a. udg.: 233. Jvf. Knut Helle, *Konge og gode menn*, 1972: 144-149.

Men det er ikke uden omkostninger når Magnus lagabøter vil modellere faderens fremtoning efter sit eget ideal som en fredsfyrste. Den glørværdige hovedperson i Håkonarsaga får noget handlingslammet og uvirkeligt over sig, og billedet af kongen står i grel modsætning til det begivenhedsforløb vi følger i hans saga. Kong Sverrir prægede udformningen af sin saga, og det samme gælder om Magnus lagabøter selv. Men dette blev ikke tilfældet for Håkon Håkonssons vedkommende. Utvivlsomt ville han have sat pris på sin saga, når det gjaldt pragt og storslåede ceremonier; men måske ville krigerkongen i andre henseender have foretrukket Sturlas digte fremfor prosateksten, hvortil de danner et vigtigt supplement.

Det blev tillige i sine handlinger at Magnus lagabøter tog afstand fra faderens aggressive udenrigspolitik. Kong Magnus tager initiativ til fredsforhandlinger med den skotske konge, og da denne efter få års forløb ikke overholder aftalen om betaling af en årlig afgift, gør Magnus intet tilløb til at få sagen bragt i orden. Over for Danmark fører han en forsigtig fredspolitik, og hans viljestærke dronning må vente til sønnens regeringstid med at søge at få rådighed over sit arvegods i Danmark. Når det gælder Sverige spiller Magnus en meget aktiv rolle som mægler i den svenske brødrestrid. At hele denne nye fredsskabende politik i høj grad er udslag af Magnus lagabøters personlige holdninger og beslutninger ses af den udvikling som følger efter hans død. Og havde man ventet med at tegne Håkon Håkonssons eftermæle til hans sønnesønners tid, da er det ikke så sikkert at denne kraftfulde storkonge var blevet karakteriseret i så høj grad som den fredselkende fyrste.